

Žampion a šampion

JAN MATTUŠ
překladatel

ZTRACENO V JAZYCE

Vzpomínám si, jak můj děda říkával, že největší blbosti jsou v novinách o Vánocích a Silvestru. Přitom bych řekl, že za něj ještě nebyly takové jako teď. Nicméně se tímto vyprošťuji z obliga a cítím se oprávněn k nějaké grotesce namísto hlubších mouder. Byť se mi Silvestr nejeví už tak násilným svátkem institucionalizovaného humoru v médiích, jakož i povinné tolerovaného amatérského pití, jak si pamatuji z dřívějších. Jiné zvyky ovšem přetrvávají, některé pro mě doživotně nepochopitelné, např. to neodolatelné pužení tolika lidí vytráskat před barákem arzenál petard, i kdyby stály milion. Nebo púlnoční tukání šampaňským, ač vlastně taky nevím, proč to musí být zrovna šampaňské, a ne třeba plzeňské, žitná, marillenschnaps nebo vůbec nic.

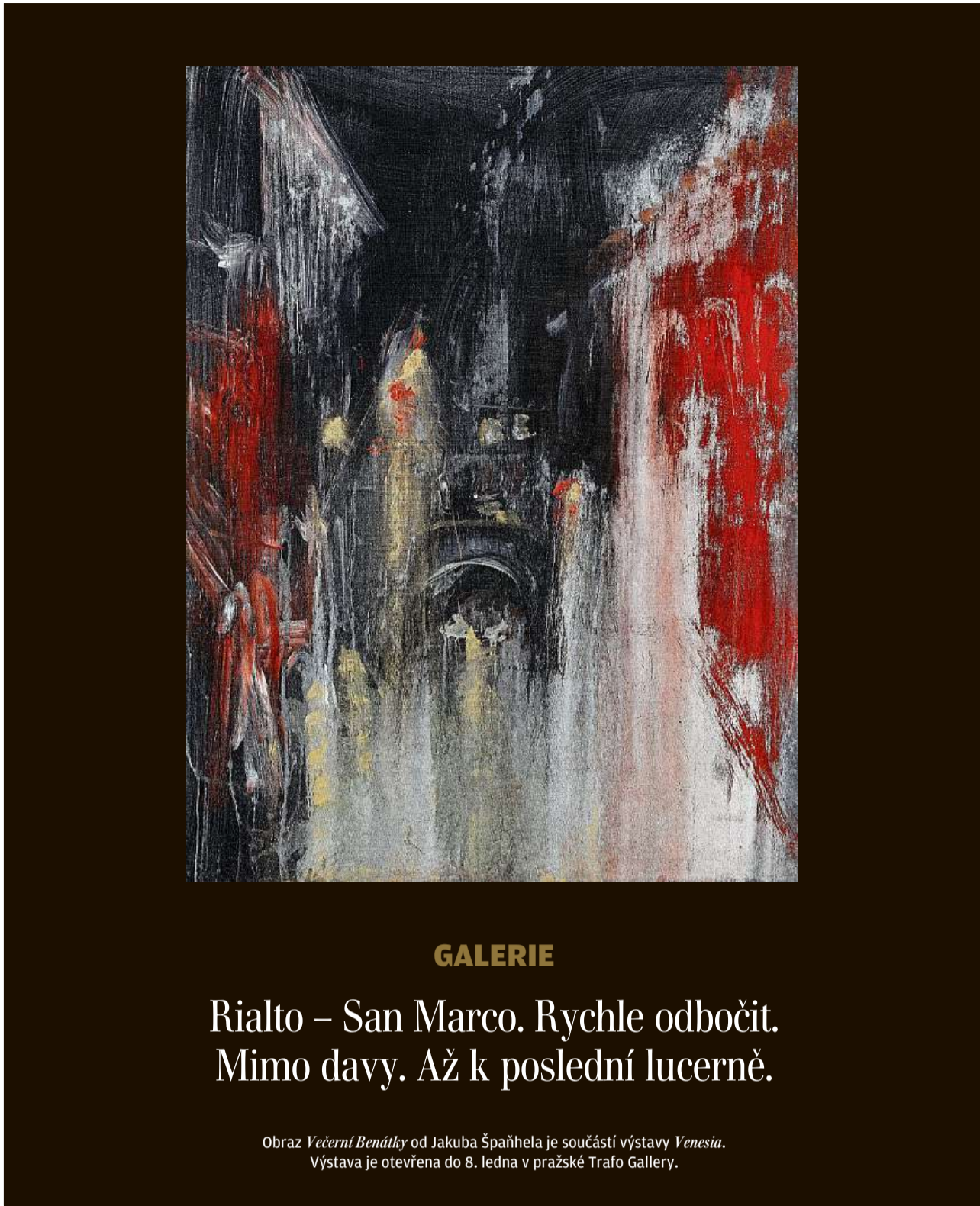
Lingvistické souvislosti se mi občas proplétají v pořádku uzel. Že je něco šampaňské, neznamená přímo šumivé, jak si myslel jeden kamarád, ale polní čili – při troše básnické licen-

Žampion a šampion jsou jednoho vrhu. První jako houba plní na rozdíl od lesních a francouzsky je *champignon* houba úplně každá.

ce – téměř polské. Neboť to pochází z Champagne, kraje polí, *champ* jsou pole francouzsky (a podobně v dalších jazycích) od latinského *campus*. Šampaňo je tak trochu poláho. Zato Polsko není bezprostředně zemí polí, nýbrž kmene Polanů, kteří žili na pláních v dnešní pole ještě neoraných. Jednoho vrhu jsou ovšem žampion a šampion. První jako houba plní na rozdíl od lesních, i když obrozenci ji odborně nazvali pečárkou na úkor polníku. A francouzsky je *champignon* houba úplně každá. Také o šampionech se mluví čím dál víc, nežádka díky módnímu sportu MMA: máme šampiony té které váhy, občas je to i obecné označení uznávaného bojovníka. Což je opak původního šampiona jako nejprostšího bojovníka polního. Ti zápasníci občas říkají v rozhovorech věty typu *Jedno do Polska na kemp* (tj. za kvalitním tréninkem), *chci být šampionem*, což by šlo přeložit, že jedou na polní pobyt, neboť *camping* je trávení času v poli, aby z nich byli mistři polního boje. Jen asi nebudou bydlet v *campusu*, to by neodpovídalo jejich postavení. *Championship* a šampionát je zase mistrovství ve smyslu soutěže v nějaké dovednosti. Přitom to značí něco jako polnictví, *campeón* nebo *campione* je ten, kdo nejlépe uspěl v poli a komu zpívají *We Are the Champions*, do zblbnutí opakovaný hit při vyhlášení vítězů. To již zmíněný *campus* univerzity je historické pole ve významu cvičišť, kde se mladí připravují na kampaň. Jak si tak někdo občas stěžuje, že proti němu vedou kampaň (např. účelovou), přitom je to v původním smyslu polní tažení. Jiní vedou kampaň volební čili polní tažení na mozek co největšího počtu voličů. Jedinec snad řepná kampaň si podržela nepřenesený smysl, neboť cedulemi s tímto nápisem se donedávna omlouval bordel na silnicích během sklizně.

Je zajímavé, jak má leccjaká terminologie společný zdroj ve slovech označujících realitu kdysi generální a každodenní. Pokud jste se v tom neztratili. A pokud ano, ztráta v jazyce je zadáním těchto fejetonů, viz podtitul. Všechno souvisí se vším, abych si přečetl jen jedno moudro neodpusťte.

GALERIE

Rialto – San Marco. Rychle odbočit. Mimo davy. Až k poslední lucerně.

Obraz *Večerní Benátky* od Jakuba Špaňhela je součástí výstavy *Venesia*. Výstava je otevřena do 8. ledna v pražské Trafo Gallery.

Mír v příštím roce

Osobní výběr ze světového tisku

Blíží se konec roku, a tedy období bilancování. Možná je ale lepší podívat se na to, co bude dál. I tomu se věnují světová média. Vynecháme protentokrát spekulace o tom, jak bude vypadat mír na Ukrajině či jak by měl vypadat podle nastupujícího amerického prezidenta Donalda Trumpa. Tedy s jednou výjimkou. A tou je Marc Thiessen, komentátor deníku *The Washington Post* a také bývalý pisatel projevů amerického prezidenta George W. Bushe a ministra obrany Donalda Rumsfelda.

Thiessen napsal do svých domovských novin rozsáhlý článek o Ukrajině a jejím nerostném bohatství. Teoretizuje, že i to byl jeden z důvodů Putinovy invaze na Ukrajinu. Zjevně trochu přečeneje ekonomickou motivaci ruského prezidenta a tvrdí, že nerostné bohatství Ukrajiny by se nemělo dostat do rukou Rusů, ale mělo by sloužit Američanům. Podle toho by měl vypadat i mír. Protože pokud ukrajinské nerostné bohatství bude ovládat Rusko, bude ho využívat ruský spojenc Čína, což je proti zájmům USA.

Navíc když podle Thiessena Trump chce donutit ruského prezidenta Vladimíra Putina zasednout s Ukrajinou k jednacímu stolu, musí to udělat tím, že Kyjevu pošle víc zbraní. A protože Trump nechce, aby to museli platit američtí daňoví poplatníci, mohl by dát Kyjevu zbraně na úvěr, za který by Ukrajině ručili právě svým lithiem, kobaltem, titanem či uranem. „Stabilní, suverénní a prosperující Ukrajina bude pro Ameriku důležitým partnerem při těžbě tohoto přírodního bohatství. Nestabilní Ukrajina, neustále ohrožovaná Ruskem, povede po Trumpově odchodu z funkce k obnově války a nakonec umožní Putinovi zmocnit se tohoto bohatství ve prospěch Ruska a Číny. Kdo tedy bude mít prospěch z ukrajinské ropy, plynu a nerostného bohatství? Volba je na Trumpovi,“ tvrdí Thiessen. Tahle logika, byť se určitě mnohým nelíbí, by na Trumpa mohla fungo-

MAREK HUDEMA
redaktor LN

ROZCESTNÍK

Nyní je prý možné začít znovu diskutovat i o politické EU. Zároveň by to ale chtělo zbavit možnosti blokovat základní evropské politiky vzpurné členy, jako je Maďarsko.

vat a přinést Kyjevu lepší mírové podmínky. Ale to ještě uvidíme.

Nejistou budoucnost má před sebou kromě Ukrajiny také Evropská unie. Unie musí zrychlit zavádění inovací v ekonomice, prohloubit svoji finanční integraci, více se zaměřit na bezpečnost a zároveň si uchovat svobodu, demokracii a sociální zajištění svých obyvatel, píše Martin Wolf, komentátor listu *Financial Times*. Jak to ale udělat? Kupodivu Wolf nenavrhuje žádné radikální změny, spíše tvrdí, že EU by měla stavět na úspěších, kterých v historii dosáhla. Zdůrazňuje, že ekonomická integrace a sblížení hospodářské úrovně většiny členských zemí nepřišly jen tak, ale byly výsledkem chytré politiky na kterou je podle něj třeba navázat. Mimochodem, v této souvislosti chválí konzervativní britskou premiérku Margaret Thatcherovou.

Podle Wolfa je nyní možné i zvýšit vlastní příjmy EU jako celku a začít znovu jako v 90. letech diskutovat i o politické unii. Zároveň by chtěl zbavit vzpurné členy, jako je Maďarsko Viktora Orbána, možnosti blokovat některé základní evropské politiky. Zní to trochu jako sci-fi, ale snahy o obejití Orbána pozorujeme už nyní. Na Wolfovi je ale hlavně zajímavé, jak apeluje na to, aby Evropa nepřevzala americký model státu a společnosti. USA jako vzor a měřítko v ekonomické oblasti jsou totiž dnes u evropských politiků mimořádně populární. Wolf ale upozorňuje, že americký model je také spojen s „patologiemi“ jako předčasná úmrtí (kvůli nedostatečnému zdravotnímu pojištění), masovými vraždami a „stratosférickou“ naplněností věznic.

Na závěr ještě pohled na budoucnost Blízkého východu, jmenovitě Izraele. Jeho okupace původně demilitarizovaného pásma v Sýrii bude nadlouho, říká článek vydaný agenturou AP a popisuje změny, které vedly v minulosti ke změnám hranic Izraele. Někdy na chvíli, někdy navždy. V levicovém izraelském deníku *Ha'arec* pak píše o změně hranic izraelský novinář Zvi Bar'1. Naznačuje, že mentálně je cesta ke změně hranic v Izraeli otevřena. Ostatně, hranice země se měnily mnohokrát a původní podoba Izraele z roku 1949 si už podle něj stejně skoro nikdo nepamatuje. Jenže má to vliv i na život uvnitř Izraele. „Nikdo nepopírá, že země potřebuje bezpečné hranice. Nové hranice však svou existencí vytvářejí národní identitu Izraele a formují jeho hodnoty. Diktují morální chování a těmi, kdo novým hranicím nepřisahají věrnost navždy, je opovrhováno. Když syrský Hermon, jižní Libanon a Gaza určují étos a ideologický základ země, bez něhož izraelský lid znovu nepovstane, je jedno, kdo bude u vlády. Přednost budou mít hranice samotné,“ tvrdí Zvi Bar'1.

Rubová strana vědy

VLADIMÍR KARPENKO
fyzikální chemik

VĚDECKÁ LEKCE

Občas se objeví obvinění z plagiátorství vědeckých prací. Zatímco v politickém světě se to brzy zapomene, v tom vědeckém je to nemilé. Věda spočívá na důvěře – spoléháme na výsledky předchůdců, ale vědci jsou jen lidé. Opisovali jsme, aspoň někteří, už ve škole. Někteří historikové dodnes podezírají proslulého řeckého astronoma Claudia Ptolemaia (asi 100 – po 170 n. l.), že do svého proslulého díla *Syntaxis megalé (Velká soustava)* opsal údaje neméně slavného předchůdce Hipparcha z Nikaie (asi 190 – asi 129 př. n. l.). Pravda je, že tehdy se autorství posuzovalo velkoryse.

Dlouho to pokračovalo. Němec Walther Hermann Ryff (asi 1500–1548) se dočkal přezdívky „ar-civykradač“, ta byla nejmírnější, když vydal během deseti let čtyřicet tři knihy, vesměs opsané. Nic nezmohla ani císařská privilegia chránící autorství. Ital Andreas Vesalius (1514–1564) napsal, že neměla ani cenu papíru, na němž byla. Hněval se právem – Ryff vydal svým jménem jednu z jeho anatomických příruček, ale použil jiné rytiny a o Vesaliovi tam nebyla zmínka.

Ukazuje se, že v roce 2023 bylo přibližně 60 000 vědeckých publikací dílem umělé inteligence. Je to jedno procento všech prací z toho roku.

V moderním světě je to velmi vážný vědecký hřích. Jedním z vrcholných podvodů byl „případ Alsabti“. Roku 1977 přicestoval do USA třidvacetiletý jordánský lékař, který tu chtěl dosáhnout doktorátu. O dva roky později už ve svém životopise uváděl 43 prací v různých časopisech. Ukázalo se, že opisoval články ze špičkových časopisů a poslal je do méně významných. Aféra se provalila a roku 1980 Alsabti prostě zmizel. To vedlo ke zdokonalování techniky odhalování takových podvodů.

Jedním z měřítek práce badatele je citovanost – kolikrát na jeho publikace odkazují jiní autoři. Na tom spočívají kritéria hodnocení odborníků, například tzv. h-index. Ovšem v poslední době některým vědcům citovanost najednou výrazně narostla. Vynořily se totiž firmy, které autořovi rozšíří citovanost, ovšem podvodem.

A není to konec. Ukazuje se, že v roce 2023 bylo přibližně 60 000 vědeckých publikací dílem umělé inteligence (AI). Je to jedno procento všech prací z toho roku. Zatím. Ovšem v publikacích z oblasti počítačů to bylo přes sedmáct procent. Opět se hledá, jak odhalit, že to napsal člověk. Jednu z cest navrhuje dr. Andrew Gray (University College London), který zjistil, že texty psané AI obsahují častěji některá slova nebo krátká sousloví. Typické je například „komplexní a mnohostranný“ nebo „ponořit se, zahlbout“, míněno do problematiky. Tohle je však teprve začátek a nutno počítat s tím, že se AI bude zdokonalovat. Jak potom odhalit takové práce? K tomu dodejme varování dalších odborníků, že AI přidá neexistující citace. Nemluvě o tom, že zatím nejsou vědecké výstupy AI spolehlivé: řečeno zjednodušeně, AI si vymýšlí. Vědci tomu říkají „halucinace“. Nepochybně ji to časem přejde, a co pak dál? Odpověď, a tedy řešení se hledají obtížně. Tak vezměme na milost Ptolemaia, který aspoň pracně opisoval.